

Inleiding boekpresentatie Johan de Boose, *Bloedgetuigen* – Gent, 23 maart 2011

In FilmPlateau, de universitaire filmclub hier in Gent, wordt op dit moment in het kader van het zijprogramma van ‘Gekleurd Verleden’ Lacombe Lucien vertoond wordt, een Franse film van Louis Malle over een jonge Franse collaborateur.

Omdat ik de film moest inleiden heb ik hem herbekeken. Ik moest voortdurend denken aan Jean – roepnaam Johan- Martin, één van de centrale figuren in de roman *Bloedgetuigen* die we hier vanavond boven de doopvont houden. Johan is de jonge Vlaming die naar het oostfront trekt en daarmee de droom -of is het de nachtmerrie?- van zijn vader Martin Martin vervult. Johan en Martin, vader en zoon, geven het Vlaamse luik van *Bloedgetuigen* spankracht. Ik zal het over dit Vlaamse luik hebben. Ik wil daarmee zeker geen afbreuk doen aan de andere verhaallijnen van het vierluik waaruit *Bloedgetuigen* bestaat, die van de jonge vrouw in het bezette Leningrad, van een joodse jongen in het leger van Stalin, of van de Twintigste Eeuw zelf, die als een soort cynische allegorie aan het woord komt en die van de auteur het weinig benijdenswaardige epitheton ‘slettenbak’ meekrijgt.

Ik focus op het Vlaamse verhaal omdat ik dat van Johan de Boose een paar maanden geleden in preview kreeg, met de vraag om er kritisch naar te kijken. Het geeft me vandaag de gelegenheid om te reflecteren over de verhouding tussen de romankunst en de geschiedschrijving en natuurlijk over die Vlaamse hoofdstukken van *Bloedgetuigen*.

Maar laat ons eerst even terugkeren Lucien Lacombe. Er kan moeilijk een groter contrast zijn tussen de eenvoudige, zelfs wat achterlijke Lucien, die haast gedachteloos in een Franse afdeling van de Gestapo verzeilt door een reeks toevalligheden die ook heel anders hadden kunnen lopen en hem evengoed in het verzet hadden kunnen brengen en Johan Martin die vol gedachten en idealen naar het oostfront gaat ‘omdat –zo luidt het in de allereerste zinnen van het eerste hoofdstuk van *Bloedgetuigen*- een volk meer waard is dan een enkeling’. Hoe verschillend ze als personages ook zijn, Johan/Jean en Lucien staan aan dezelfde kant van de geschiedenis, de slettenbak, die hen beiden zal vermorzelen, nauwelijks 18 jaar oud.

Het kan een interessante gedachteoefening zijn om de twee personages even te verwisselen. Zou Louis Malle zijn verhaal over collaboratie op het Franse platteland ook hebben kunnen vertellen met een Jean Martin? En hoe zou Johan De Boose’s verhaal zich ontwikkelen als niet de Vlaams-nationalist Johan zich voor het oostfront zou melden, maar de proleet Lucien, ‘een mens zonder

politiek bewustzijn omdat hij er geen had', aldus Louis Malle. Het is geen ijdele of ridicule gedachteoefening, alvast niet vanuit geschiedkundig standpunt. Op basis van wat het onderzoek over de Vlaamse oostfrontvrijwilligers heeft aangetoond, weten we dat er zich vele Lucien Lacombes hebben gemeld voor het Vlaams Legioen en vooral voor de Waffen-SS. Vanaf 1943 is er een grote instroom van apolitieke vrijwilligers. En andersom in de donkere krochten van de Franse collaboratie, daar waar op verzetsslui en joden werd gejaagd, zaten niet weinig politiek gedreven figuren, dat was overigens bij de Vlaamse Sipo/Sd niet anders. Robert Verbelen, om hem maar te noemen, was beslist niet 'gedachteloos'. Of neem nu, in dezelfde sfeer, maar dan in het daderland bij uitstek, Duitsland, Max Aue. Geen historische figuur, maar een personage uit de Franse roman, *Les Bienveillantes*, van Jonathan Littell. Een Duitse SD-officier met zijn handen en laarzen in het bloed, maar met in zijn hoofd de hele Westerse wijsbegeerte. Johan De Boose citeert hem op de eerste bladzijde van zijn boek:

'Ik ben schuldig en u niet, mooi zo. Maar u zou toch in staat moeten zijn tegen uzelf te zeggen dat u het ook zou hebben gedaan wat ik deed. Misschien met minder inzet, misschien ook met minder wanhoop, maar toch op de een of andere manier. (...) Als u geboren bent in een land en in een tijd waarin niemand uw vrouw en kinderen komt vermoorden, en waarin ook niemand u komt vragen andermans vrouw en kinderen te vermoorden, prijs dan de Heer en ga in vrede. Maar vergeet dit nooit: u hebt misschien meer geluk gehad dan ik, maar dat maakt u nog niet tot een beter mens'.

Moraal en geschiedenis is één van de belangrijke thema's in *Bloedgetuigen*. Het is een thema dat de romancier beter en dieper kan exploreren dan de historicus dat kan, omdat hij de vrijheid heeft personages te boetseren die hun diepste gedachten blootleggen, waar het de historicus doorgaans aan bronnen ontbreekt om die diepgang te bereiken. Maar dergelijke exploratie wordt maar interessant vanuit historisch oogpunt als de romanschrijver een geloofwaardig personage borstelt en in een historisch correcte context plaatst. Johan de Boose doet dit uitmuntend. Ik realiseerde me bij het lezen van de Vlaamse hoofdstukken hoe moeilijk dat wel is en de academische schrijver die hier aan het woord is, buigt ootmoedig het hoofd voor de romancier. Het is echt geen *captatio benevolentiae*. Een historische roman kan m.i. zonder meer als een meesterproef voor elke auteur worden beschouwd. Van de schrijver wordt behalve het vermogen tot vertellen, ook nog eens een grondige kennis van de historiografie verwacht. Al deze kwaliteiten zijn in het boek van Johan de Boose aanwezig. Hij heeft zijn personages bewust en heel precies in de

geschiedenis geplaatst. Precies daarom is het interessant een dissectie te maken van de auteur zijn keuzes. Geen Lucien Lacombe dus maar een Johan Martin, dat hoorde u reeds.

Met die keuze plaatst Johan de Boose zich in een traditie van de Vlaamse literatuur. Oostfronters als Johan Martin zijn een topos in de Vlaamse literatuur van Jan Gillis in *Zwart en Wit* van Gerard Walschap uit 1948 over Paul Danneels in *Aanvaard het leven* van Filip De Pillecijn tot Marcel uit *Marcel* van Erwin Mortier uit 1999 en de tientallen andere Vlaamse romans waarin oostfronters het hoofdpersonage of een belangrijk nevenpersonage zijn. Johan de Boose plaatst zijn Johan in een rijkere en beter gesitueerde context dan alle voorgaande romans en zijn analyse is vanzelfsprekend kritisch. Als Martin Martin, de vader van Johan, in 1943 de telegram ontvangt waarin gemeld wordt dat zijn zoon gesneuveld is nabij Krasny Bor aan het Russische front, en hij zijn radeloze en woordeloze vrouw moet trotseren, raadt hij haar gedachten. Ze verafschuwt zijn politieke idealen omdat ze mensen in het verderf storten. Het deed me denken aan Jan Dhondt, de legendarische oprichter van de afdeling Nieuwste Geschiedenis van de Gentse Universiteit die al in 1972, in een bespreking van *de Kwade Jaren* van Arthur de Bruyne –apologetische geschiedschrijving over oorlog, bezetting en Vlaamse beweging- vroeg om een vlijmscherpe analyse van het kleinburgerlijke gevoelsnationalisme dat de radicale Vlaamse beweging kenmerkte. *Bloedgetuigen* draagt er zeker toe bij.

Maar toch bouwt Johan De Boose ook een bewoonbare geschiedenis voor Johan en Martin Martin. Zij behoren tot een Vlaamse cultuur die was wat hij was en die dan ook niet moeten worden geridiculiseerd, gebanaliseerd of gekarikaturiseerd, strategieën die nogal eens voorkomen in onkritische kritische analyses –als u begrijpt wat ik bedoel. De aanvaarding van het rechtse kleinburgerlijk gevoelsnationalisme en de centrale plaats ervan in de Vlaamse samenleving maakt ruimte vrij voor een echte kritiek die niet vrijblijvend is.

Ze maakt ruimte vrij om na te denken over wat bijvoorbeeld Jef Turf schreef in 1971 in het voorwoord van *Partizanen in Vlaanderen* (1971) waarin Louis Van Brussel verslag doet van zijn activiteiten als Commandant van het Leuvense Korps van de Gewapende Partizanen. Ik citeer “*Er bestaat in Vlaanderen geen verzetsliteratuur, die naam waardig. Er bestaat wél een uitgebreide collaboratieliteratuur, die tracht de Vlaming te vereenzelvigen met het slachtoffer van de repressie. Deze vaststelling [...] situeert de schrijvende Vlaming*”. Turf deed zijn vaststelling een kwart eeuw na de oorlog en enkele jaren na het symbolische jaar 1968. Het begrip ‘schrijvende Vlaming’ kan als

een pars pro toto doorgaan voor de publieke opinievormers in Vlaanderen die dus volgens de toenmalige voorzitter van de Vlaamse vleugel van de Belgische communistische partij het verzet uit het collectieve geheugen van de Vlamingen wegwisten door het dood te zwijgen, terwijl de repressie en dus de collaboratie zo werden voorgesteld dat de Vlaming er zich mee kon vereenzelvigen. De eerste vaststelling is 40 jaar later nog steeds geldig, de tweede vaststelling niet meer, al blijft de in de Vlaamse literatuur de collaboratiegeschiedenis zoals gezegd toch wel bewoonbaar.

Verbazender is dat mensen als bijvoorbeeld Robert Mussche dakloos blijven in de hedendaagse Vlaamse literaire verbeelding van de bezetting. Mocht u Robert Mussche nog niet kennen, dan kunt u hem leren kennen als u wil in de tentoonstelling *Gekleurd verleden*. Een antifascistische Vlaming hier uit Gent, vertaler en bewonderaar van Garcia Lorca, adoptievader van een Baskische vluchteling uit de Spaanse burgeroorlog, tijdens de bezetting actief in de sluikpers van het linkse Onafhankelijkheidsfront en in de laatste dagen van de oorlog gewelddadig om het leven gekomen. ‘Een bescheiden lichtbaken in duister Vlaanderen’, titelt Rudi Van Doorslaer zijn bijdrage over hem in het tentoonstellingsboek. Een van die zeldzame vooroorlogse Vlaamse progressieve intellectuelen, weggeveegd door de oorlog waarin hij zich engageerde aan de enige kant die een engagement legitimeerde, althans voor wie de biografie van die slettenbak van XXste eeuw op een eerlijke en kritische manier leest. Dat dit lichtbaken geen dwaallicht mag blijven in de hedendaagse Vlaamse literatuur. Ja, beste Johan, u hoort het goed, ik solliciteer naar meer.

Bruno De Wever